

Postanowienie z dnia 27 października 2004 r., IV CK 142/04

Hipoteka przymusowa przewidziana w art. 26 ustawy z dnia 13 października 1998 r. o systemie ubezpieczeń społecznych (Dz.U. Nr 137, poz. 887 ze zm.) nie jest hipoteką łączną.

Sędzia SN Mirosława Wysocka (przewodniczący, sprawozdawca)

Sędzia SN Irena Gromska-Szuster

Sędzia SN Henryk Pietrkowski

Sąd Najwyższy w sprawie z wniosku Zakładu Ubezpieczeń Społecznych, Oddział w G., Inspektorat w K. przy uczestnictwie Zakładów Mięsnych "P.", spółki z o.o. w C. o wpis, po rozpoznaniu na rozprawie w Izbie Cywilnej w dniu 27 października 2004 r. kasacji wnioskodawcy od postanowienia Sądu Okręgowego w Gdańsku z dnia 2 września 2003 r.

oddalił kasację.

Uzasadnienie

Postanowieniem z dnia 2 września 2003 r. Sąd Okręgowy w Gdańsku oddalił apelację Zakładu Ubezpieczeń Społecznych w W., Oddziału w G. od postanowienia Sądu Rejonowego w Kartuzach, którym oddalono jego wniosek o wpis hipoteki przymusowej w księdze wieczystej nr (...)28, prowadzonej dla nieruchomości dłużnika Zakładów Mięsnych „P.”, sp. z o.o. w K.

Na podstawie tytułu wykonawczego – decyzji z dnia 22 stycznia 2002 r., określającej wysokość należności z tytułu nieopłaconych składek, Zakład Ubezpieczeń Społecznych złożył wnioski o wpisanie w każdej z ksiąg wieczystych prowadzonych dla trzech nieruchomości dłużnika hipoteki przymusowej w wysokości 390 106,81 zł, odpowiadającej wartości należności. Wnioskodawca nie wykonał wezwania Sądu do wskazania, w jakiej wysokości hipoteka ma obciążać poszczególne nieruchomości, domagając się wpisania hipoteki łącznej na

wszystkich nieruchomościach. Sąd wpisał hipotekę w księdze wieczystej (...)38, oddalając wniosek o wpis hipoteki przymusowej w księdze wieczystej nr (...)28.

Oddalając apelację od postanowienia Sądu pierwszej instancji, Sąd Okręgowy zaaprobował pogląd prawny, że wnioskodawca nie miał podstaw do domagania się wpisu hipoteki łącznej na wszystkich nieruchomościach dłużnika. Stwierdził, że stosownie do art. 111¹ ustawy z dnia 6 lipca 1982 r. o księgach wieczystych i hipotece (jedn. tekst: Dz.U. z 2001 r. Nr 124, poz. 1361 ze zm. – dalej: "u.k.w.h."), jeżeli ustawa nie stanowi inaczej, hipoteka przymusowa jest niedopuszczalna, chyba że nieruchomości te są już obciążone inną hipoteką łączną albo stanowią własność dłużników solidarnych. Inną hipoteką łączną wynikającą z ustawy jest tylko hipoteka, o której mowa w art. 76 ust. 1 u.k.w.h.

W ocenie Sądu, hipoteka przymusowa objęta regulacją art. 26 ustawy z dnia 13 października 1998 r. o systemie ubezpieczeń społecznych (Dz.U. Nr 137, poz. 887 ze zm. – dalej: "u.s.u.s.") nie jest hipoteką łączną, podobnie jak nie jest nią hipoteka przymusowa, o której mowa w art. 34 ustawy z dnia 29 sierpnia 1997 r. – Ordynacja podatkowa (Dz.U. Nr 137, poz. 926 ze zm.). Wymienione przepisy nie są przepisami szczególnymi w rozumieniu art. 111¹ u.k.w.h., nie nadają bowiem objętym nimi hipotekom przymusowym charakteru hipoteki łącznej. Sąd podkreślił, że przepisy o hipotece łącznej podlegają interpretacji ścisłej, nie rozszerzającej. Gdyby ustawodawca przewidywał powstanie na podstawie wymienionych przepisów hipoteki łącznej, znalazłoby to wyraz w brzmieniu przepisu, podobnie jak to uczyniono w art. 76 u.k.w.h.

Kasację od postanowienia Sądu Okręgowego wnioskodawca oparł na podstawie naruszenia prawa materialnego, polegającego na błędnej wykładni art. 26 ust. 2, 3 i 4 ustawy z dnia 13 października 1998 r. o systemie ubezpieczeń społecznych oraz na błędnym zastosowaniu art. 76 i 111¹ u.k.w.h. Akcentując, że z brzmienia art. 26 ust. 3 u.s.u.s. wynika, iż wnioskodawcy przysługuje hipoteka „na wszystkich nieruchomościach dłużnika”, oraz wskazując na wynikający z przepisów uprzywilejowany charakter prawny wierzytelności zabezpieczanych tą hipoteką, skarżący podtrzymywał stanowisko, że na podstawie tego przepisu mógł się domagać ustanowienia na nieruchomościach dłużnika hipoteki łącznej. W konkluzji wnosił o uchylenie postanowień Sądów obu instancji i przekazanie sprawy do ponownego rozpoznania.

Sąd Najwyższy zważył, co następuje:

Istotą hipoteki łącznej jest to, że wierzyciel, któremu ona przysługuje, może według swego uznania żądać zaspokojenia w całości lub w części z każdej nieruchomości dłużnika z osobna, z niektórych nieruchomości dłużnika lub ze wszystkich łącznie; może on także dokonać jej podziału pomiędzy poszczególne nieruchomości (art. 76 ust. 2 u.k.w.h.).

Źródłem hipoteki łącznej może być umowa (art. 76 ust. 3 u.k.w.h.) albo ustawa. W obowiązującym stanie prawnym dotyczy to dwóch sytuacji; w razie podziału nieruchomości obciążonej hipoteką, obciąża ona, jako hipoteka łączna, wszystkie nieruchomości utworzone przez podział (art. 76 ust. 1 u.k.w.h.), oraz w razie obciążenia kilku nieruchomości hipoteką przymusową, obciąża ona nieruchomości łącznie, gdy są już obciążone hipoteką łączną albo stanowią własność dłużników solidarnych (art. 111¹ u.k.w.h., wprowadzony przez ustawę z dnia 11 maja 2001 r. o zmianie ustawy o księgach wieczystych i hipotece, ustawy – Kodeks postępowania cywilnego, ustawy o kosztach sądowych w sprawach cywilnych oraz ustawy – Prawo o notariacie, Dz.U Nr 63, poz. 635).

Ostatnia z wymienionych sytuacji stanowi wprowadzony z mocy prawa wyjątek od zasady wyrażonej w tym samym przepisie, że łączne obciążenie kilku nieruchomości hipoteką przymusową jest niedopuszczalne. Z tego też przepisu wynika, że hipoteka przymusowa łączna może być, poza wymienionym wypadkiem, ustanowiona przez przepis szczególny („jeżeli ustawa nie stanowi inaczej”).

Na tle art. 111¹ u.k.w.h. ujawnił się rozstrzygany w niniejszej sprawie problem, czy przepisami szczególnymi są art. 34 § 1 Ordynacji podatkowej i art. 26 ust. 3 u.s.u.s. Obydwa te przepisy poddawane były licznym zmianom, w tym także w okresie pomiędzy orzeczeniami Sądu pierwszej i drugiej instancji, ale w istotnym dla rozważanego zagadnienia zakresie miały one takie samo brzmienie. Artykuł 34 ust. 4 Ordynacji podatkowej (w brzmieniu obowiązującym od dnia 5 czerwca 2001 r., Dz.U. z 2001 r. Nr 39, poz. 439, i po zmianie ustawy od dnia 1 stycznia 2003 r., Dz.U. z 2002 r. Nr 169, poz. 1387, a następnie od dnia 1 września 2003 r., Dz.U. z 2003 r. Nr 137, poz. 1302) stanowi, że Skarbowi Państwa i jednostce samorządu terytorialnego przysługuje hipoteka na wszystkich nieruchomościach podatnika; hipoteka przymusowa powstaje przez dokonanie wpisu do księgi wieczystej, na podstawie szczegółowo wymienionych decyzji stanowiących administracyjne tytuły wykonawcze (art. 35 Ordynacji podatkowej).

Analogicznie, art. 26 u.s.u.s. (w brzmieniu także obowiązującym od dnia 5 czerwca 2001 r., Dz.U. z 2001 r. Nr 39, poz. 459, i po zmianie ustawy od dnia 1 stycznia 2003 r., Dz.U. z 2002 r. Nr 241, poz. 2074, oraz obecnie po zmianie od dnia 1 lipca 2004 r., Dz.U. z 2004 r. Nr 121, poz. 1264) wprowadził zabezpieczenie należności z tytułu składek hipoteką przymusową na wszystkich nieruchomościach dłużnika; podstawę wpisu hipoteki do księgi wieczystej stanowią dokumenty stwierdzające istnienie należności. Do tej hipoteki przymusowej stosuje się odpowiednio przepisy Ordynacji podatkowej, dotyczące hipoteki przymusowej.

Wymienione przepisy umożliwiają wierzycielom uzyskanie hipoteki przymusowej, o której mowa w art. 109 ust. 1 u.k.w.h. Traktują o ustanowieniu hipoteki na wszystkich nieruchomościach dłużnika, jednak żaden z nich nie nazywa jej hipoteką łączną.

W stanie prawnym obowiązującym przed nowelizacją w 2001 r. ustawy o księgach wieczystych i hipotece zgodnie przyjmowano, że tylko wyraźny przepis ustawy może być podstawą nadania hipotece charakteru hipoteki łącznej. Za jedyny przypadek hipoteki łącznej uznawana była hipoteka przewidziana w art. 76 ust. 1 tej ustawy, powstająca w związku z podziałem nieruchomości obciążonej. Nie istniała natomiast hipoteka przymusowa łączna, nie było bowiem przepisu mogącego być jej źródłem.

Sytuacja uległa zmianie po nowelizacji w związku z przywróceniem hipoteki łącznej umownej oraz hipoteki przymusowej łącznej, a także w związku z wyraźnie przewidzianą możliwością ustanowienia hipoteki przymusowej łącznej w drodze regulacji szczególnej. Zmiany te wywołały powrót do dyskusji na temat, w jaki sposób może nastąpić nadanie hipotece przymusowej charakteru łącznego. Przejawem nowego traktowania tej kwestii jest stanowisko zajmowane przez wnioskodawcę w sprawie niniejszej, że hipoteka przymusowa przewidziana w art. 34 Ordynacji podatkowej i art. 26 u.s.u.s., to hipoteki łączne. W ocenie Sądu Najwyższego, stanowisko to jest nieuzasadnione, trafny natomiast jest pogląd Sądu Okręgowego, negujący taki charakter wymienionych hipotek przymusowych.

W pierwszej kolejności trzeba podkreślić, że dopuszczenie w art. 111¹ u.k.w.h. możliwości wprowadzenia hipoteki przymusowej łącznej przez przepis szczególny nie stanowi podstawy do weryfikowania stanowiska, że źródłem hipoteki przymusowej łącznej musi być wyraźny przepis ustawy. Taki wyraźny przepis ustawy to przepis szczególny, zawierający wyraźną kwalifikację charakteru hipoteki

jako hipoteki łącznej. Inaczej rzecz ujmując, przepis szczególny, wprowadzający wyjątek od zasady niedopuszczalności łącznego obciążania kilku nieruchomości hipoteką łączną, to tylko taki przepis, który wyraźnie (bezpośrednio) kwalifikuje hipotekę jako łączną.

Na tle art. 111¹ u.k.w.h. nie ulega żadnej wątpliwości, że zasadą jest niedopuszczalność hipoteki przymusowej łącznej, a wyjątkiem – możliwość ustanowienia takiej hipoteki. Oznacza to konieczność interpretacji ścisłej oraz sprzeciwia się domniemywaniu takiego charakteru hipoteki. Zachowanie wyjątkowego charakteru hipoteki przymusowej łącznej wymaga przyjęcia, że powstaje ona tylko w wypadku kwalifikowania jej w sposób bezpośredni (wyraźny) przez ustawę. Przy odmiennym założeniu otwierałaby się możliwość „odczytywania” przepisów szczególnych regulujących hipotekę przymusową i w drodze ich wykładni wnioskowania o łącznym charakterze danej hipoteki przymusowej. Dopuszczenie takiej możliwości prowadziłoby do rozszerzania zakresu hipoteki łącznej i w konsekwencji do podważenia wyraźnej woli ustawodawcy nadania hipotece łącznej charakteru wyjątkowego. Groziłoby to także niespójnością w zakresie stosowania tej instytucji i brakiem jasności co do charakteru hipoteki przymusowej wprowadzanej przez różne przepisy szczególne. Przeciwno takiej możliwości przemawia także bardzo obciążający dłużnika charakter zabezpieczenia wierzytelności w pełnej wysokości na kilku (wszystkich) jego nieruchomościach. Źródłem tak daleko idącego obciążenia może być tylko wola ustawodawcy jednoznacznie wyrażona w ustawie.

Względy te przemawiają na rzecz tezy, że hipoteka przymusowa łączna istnieje wtedy, gdy stanowi o tym bezpośrednio przepis ustawy.

Przejawem takiej regulacji są art. 76 ust. 1 i art. 111¹ u.k.w.h., w których występuje wyraźna, bezpośrednia kwalifikacja hipoteki jako łącznej. Gdyby intencją ustawodawcy było ustanowienie w innym przepisie szczególnym hipoteki łącznej, to nie tylko nic nie stałoby na przeszkodzie, ale wręcz byłoby oczywiste, zastosowanie tej samej metody – nazwanie "hipoteki łączną".

Rozważany w niniejszej sprawie art. 26 u.s.u.s., podobnie jak art. 34 Ordynacji podatkowej, stanowi, że wierzycielowi przysługuje hipoteka przymusowa na wszystkich nieruchomościach dłużnika. Wbrew odmiennemu przekonaniu skarżącego, ze sformułowania tego nie wynika, że przysługuje ona na tych nieruchomościach łącznie. Sam fakt przysługiwania hipoteki na wszystkich

nieruchomościach nie oznacza, że przysługuje ona na tych nieruchomościach łącznie, tym bardziej, że przy takiej hipotece przymusowej (art. 109 ust. 1 u.k.w.h.), zasadą jest repartycyjny charakter zabezpieczenia (obciążenia poszczególnych nieruchomości). Skoro ustawodawca nie nadał wyraźnie hipotece przymusowej z art. 26 u.s.u.s. charakteru hipoteki łącznej, to na ogólnej zasadzie stanowi ona zabezpieczenie o charakterze repartycyjnym, co oznacza, że wierzyciel jest zobowiązany we wniosku o wpis hipoteki przymusowej na kilku nieruchomościach sprecyzować sposób podziału obciążenia poszczególnych nieruchomości.

Nieprzekonywający jest argument skarżącego, odwołujący się do uprzywilejowanego charakteru wierzytelności z tytułu składek na ubezpieczenia społeczne. Dostatecznym wyrazem uprzywilejowania tych należności jest zabezpieczenie ich hipoteką przymusową na wszystkich nieruchomościach dłużnika oraz przyznanie im pierwszeństwa zaspokojenia przed hipotekami ustanowionymi dla zabezpieczenia innych należności (art. 36 § 1 Ordynacji podatkowej w związku z art. 26 ust. 4 u.s.u.s.).

Z omówionych względów należało uznać, że przepis art. 26 u.s.u.s. nie jest przepisem szczególnym w rozumieniu art. 111¹ u.k.w.h. i przewidziana w nim hipoteka przymusowa nie jest hipoteką łączną.

Oznacza to, że stanowisko Sądu było prawidłowe, a kasacja pozbawiona usprawiedliwionych podstaw, co uzasadniało jej oddalenie (art. 393¹² k.p.c.).